

1.3 Οι κοινωνικές αξίες

1.3.1 Έννοια, κατηγορίες

Οι κοινωνικές αξίες εκφράζουν τις πραγματικές και βαθύτερες ανάγκες της κοινωνίας. Αποτελούν θεμελιώδεις συστατικό για την συνοχή και την πρόοδο των κοινωνιών. Αποκρυσταλλώνονται σε **γενικές αρχές και ιδέες που προσανατολίζουν και καθοδηγούν** την κοινωνία και τα άτομα. Επηρεάζουν τις πεποιθήσεις μας και λειτουργούν ως **κατευθυντήριοι άξονες για την αξιολόγηση** των εαυτών μας και των άλλων.

Οι αξίες είναι δημιούργημα της κοινωνίας, υποβάλλονται στα άτομα μέσω της κοινωνικοποίησης και υπάρχουν ανεξάρτητα από τις αξίες των ατόμων. Παράδειγμα: η οικογένεια, η αλήθεια, η εμπιστοσύνη κτλ. αποτελούν αξίες για την ελληνική κοινωνία, ανεξάρτητα από τη θετική ή την αρνητική στάση κάποιων ατόμων απέναντι σε αυτές. Γιατί οι κοινωνίες **αποδίδουν μεγάλη σημασία στις αξίες**; Διότι αποτελούν σημείο αναφοράς και συνδετικό κρίκο για τα μέλη τους. Διότι υπάρχει συναίνεση, συνεργασία και κοινή προσπάθεια για τη διατήρηση και προαγωγή τους.

Οι αξίες –αρετές για τους αρχαίους Έλληνες– είναι συστατικό στοιχείο του πολιτισμού. Σχετίζονται με την ποιότητα, την ικανότητα και είναι ατομικά και κοινωνικά χρήσιμες. Οι αξίες–αρετές **διδάσκονται μάλλον με το παράδειγμα παρά με τις θεωρίες**.

Διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες (κάποιες αξίες υπάρχουν σε περισσότερες κατηγορίες). Ειδικότερα:

α) Με κριτήριο το άτομο ή την κοινωνία διακρίνονται σε **ατομικές**: θάρρος, υπομονή, πίστη, αλληλεγγύη, η δικαιοσύνη κτλ. και **συλλογικές**: αλληλεγγύη, προσαρμοστικότητα, ανεξαρτησία, ανεκτικότητα κτλ.

β) Με κριτήριο τον τομέα της κοινωνίας διακρίνονται σε **κοινωνικές**: αλληλεγγύη, ανεκτικότητα, ευρύτητα πνεύματος κτλ., **οικονομικές**: εργασιακή και επιχειρηματική ηθική, εργατικότητα, περιουσία, κέρδος κτλ., **πολιτικές**: ελευθερία, ισότητα, αλληλεγγύη, δικαιοσύνη, διάλογος, συμμετοχή στα κοινά κτλ.

γ) Με κριτήριο τη διάρκειά τους διακρίνονται σε **σχετικές**: έχουν ορισμένη διάρκεια και, συνήθως, δεν ισχύουν σε όλες τις κοινωνίες (τίτλοι ευγενείας, χρήμα κτλ.) και **διαχρονικές**: ισχύουν σε όλες τις εποχές και σε όλες τις κοινωνίες (σεβασμός στους Θεούς, η μνήμη των νεκρών, απαγόρευση αιμομιξίας κτλ.).

Όπως κάθε κοινωνία, έτσι και η Ελληνική έχει το δικό της σύστημα αξιών. Λέγοντας Ελληνική κοινωνία, εννοούμε γεωγραφικά το πλαίσιο του Ελληνικού κράτους, το οποίο έχει τη δική του έννομη τάξη. Κάποιες **βασικές αξίες της Ελληνικής κοινωνίας**, που υπάρχουν και στο **Σύνταγμα**, είναι:

Ένα βράδυ ένας γέρος Ινδιάνος της φυλής Τσερόκι, μίλησε στον εγγονό του για τη μάχη που γίνεται μέσα στην ψυχή των ανθρώπων και του είπε:

- Γιε μου, η μάχη γίνεται ανάμεσα σε δυο λύκους που έχουμε όλοι μέσα μας. Ο ένας είναι το Κακό. Είναι ο θυμός, η ζήλια, η θλίψη, η απογοήτευση, η απληστία, η αλαζονεία, η ενοχή, η προσβολή, τα ψέματα, η ματαιοδοξία, η υπερωψία, και το εγώ.

Ο άλλος είναι το Καλό. Είναι η χαρά, η ειρήνη, η αγάπη, η ελπίδα, η ηρεμία, η ταπεινοφροσύνη, η ευγένεια, η φιλάνθρωπία, η συμπόνια, η γενναιοδωρία, η αλήθεια, η ευσπλαχνία.

Ο εγγονός το σκέφτηκε για ένα λεπτό και μετά ρώτησε τον παππού του:

- Και ποιος λύκος νικάει;

Ο γέρος Ινδιάνος Τσερόκι απάντησε:

- Αυτός που ταΐζει.

(Ιστοτόπος Fairytales and Magic, Ο μύθος των δύο λύκων από την φυλή Τσερόκι)

Ο Αριστοτέλης στο έργο του *Ηθικά Ευδήμεια*, σχετικά με τις αρετές-αξίες αναφέρει ότι η αρετή είναι το μέτρον, η μεσότης. Παράδειγμα:

- Δειλία- **ανδρεία**- θρασύτης
- Χαιρεκακία- **νέμεσις**- φθόνος
- Ανελευθερία- **ελευθερία**- ασυδοσία
- Απέχθεια- **φιλία**- κολακεία
- Φτώχεια- **πενία**- πλούτος

Αρχαιοελληνική κατοικία,
βασική αξία για την αρχαία
ελληνική κοινωνία.

- Ο σεβασμός και η προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου.
- Η ελευθερία και η κοινοβουλευτική δημοκρατία.
- Η προστασία της παιδείας και της ορθόδοξης παράδοσης.
- Η προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος.
- Η προστασία της διεθνούς ειρήνης και συνεργασίας.
- Η προστασία των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

1.3.2 Διαφοροποίηση των αξιών στον χώρο και στον χρόνο

Το ερώτημα παραμένει: υπάρχουν διαχρονικές-αιώνιες και απαρσάλευτες αξίες ή όλες είναι σχετικές-προσωρινές και αφορούν συγκεκριμένη κοινωνία; Η ιστορία και η εμπειρία μάς πείθει για την **προσωρινότητα** ορισμένων αξιών, όπως ακριβώς μάς πείθει και για την **αιωνιότητα** ορισμένων άλλων αξιών. Μάλιστα, στην εποχή μας έχουν διαμορφωθεί νέες αξίες, οι οποίες έχουν καταστεί ή τείνουν να καταστούν **παγκόσμιες**. Τέτοιες είναι: η ειρηνική συνύπαρξη και επίλυση των διαφορών, η καταπολέμηση της βίας και των ναρκωτικών, η προστασία του περιβάλλοντος.

Αφού οι κοινωνίες δεν παραμένουν σταθερές αλλά μεταβάλλονται, επόμενο είναι να μεταβάλλονται και οι αξίες. Ειδικότερα:

α) Μεταβολή στον χώρο. Κάθε κοινωνία βιώνει τις δικές της κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, τεχνολογικές κτλ. συνθήκες. Γι' αυτό και διαμορφώνει τις δικές της αξίες, που μπορεί να μοιάζουν ή να διαφέρουν από τις αξίες μιας άλλης κοινωνίας. Παράδειγμα: η αξία «εκπαίδευση» δεν έχει την ίδια σπουδαιότητα για όλες τις κοινωνίες. Επίσης, η αξία «φιλότιμο» είναι μια κατ' εξοχήν αξία της Ελληνικής κοινωνίας.

β) Μεταβολή στον χρόνο. Οι αξίες εντός της ίδιας κοινωνίας δεν παραμένουν σταθερές εσαεί. Δεδομένου ότι «τα πάντα ρει», οι συνθήκες της κοινωνίας αλλάζουν. Όταν λοιπόν μεταβάλλονται οι συνθήκες, μεταβάλλονται και οι αξίες, ως συστατικά των κοινωνιών. Το ερώτημα είναι, **πώς μεταβάλλονται οι αξίες;** Είτε βίαια μέσα από τη σύγκρουση των διαφόρων κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών κτλ. ομάδων, ή την πολεμική κατάκτηση ενός λαού, είτε αργά και αθέατα μέσα από την φθορά των παλιών και την υιοθέτηση καινούργιων αξιών.

Κάθε άτομο και κάθε κοινωνία, ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης, έχουν τις δικές τους ανάγκες. Οι ανάγκες επηρεάζουν και τη διαμόρφωση των **αξιών**. Το περιβάλλον είναι αυτό που ορίζει ποια «πράγματα» έχουν αξία, δηλαδή πρωταρχική σημασία, σπουδαιότητα για τη ζωή. Η ύπαρξη ατομικών και κοινωνικών αξιών, απαιτεί **αξιολόγηση και ιεράρχηση**. Ποιος και με τι κριτήρια κάνει την αξιολόγηση και ιεράρχηση; Γενικά, κάθε άτομο αλλά και κάθε κοινωνία κάνουν τη δική τους ιεράρχηση αξιών.

Η αρετή είναι τρόπος ζωής που επιβεβαιώνει την ανθρωπιά του ανθρώπου. Είναι μια δύναμη που ενεργεί ή μπορεί να ενεργήσει, είναι δυνατότητα ενέργειας. Είναι η ηθική στην πράξη. Επιβεβαιώνεται με την προσπάθεια για το καλό.

Οι αξίες μιας κοινωνίας (ελευθερία, αλληλεγγύη, εξουσία, χρήμα, φιλία, δημοσιότητα κτλ.) και οι επαγγελματικές αξίες ειδικότερα (εξουσία, μονιμότητα, συνεργασία, χρήμα, ενδιαφέρον κτλ.) επηρεάζουν συνειδητά και ανεπίγνωστα τους στόχους και τις φιλοδοξίες μας.

Πολύκλειτος Ρέγκος,
Σκήτη Αγίας Άννας, 1963.

Μερικές αξίες της κλασικής Ελλάδας ήταν ο σεβασμός του θεού, η ελευθερία, η δικαιοσύνη, η παιδεία, το μέτρον, η οικονομία, ο διάλογος.

Οι αξίες μεταβάλλονται στην πορεία του χρόνου. Παράδειγμα, η αξία «πατρίδα», παλιότερα, ήταν πολύ υψηλά στις συνειδήσεις των Ελλήνων. Τις τελευταίες δεκαετίες συνδέθηκε με τον εθνικισμό και μειώθηκε ως αξία. Όμως, τα τελευταία χρόνια, αποσυνδέθηκε από τον εθνικισμό και απέκτησε ξανά την παλιά της σπουδαιότητα.